

Duik in het Curaçaose erfgoed

Forten.

De strijd om Curaçao

Handleiding Middelbaar Onderwijs

© WM Heritage Education (2018)

De inhoud van de lesbrief

Forten. De strijd om Curaçao

Deze lesbrief maakt deel uit van 'Duik in het Curaçaose erfgoed', een serie lesbrieven over het materiële en immateriële cultureel erfgoed van Curaçao.

De lesbrief 'Forten. De strijd om Curaçao' bestaat uit drie lessen. Hierin wordt een aantal forten op ons eiland en een belangrijke periode uit onze geschiedenis beschreven. Eventueel kan deze lesreeks met een bezoek aan een fort worden afgesloten.

Les 1. Forten op Curaçao

De leerlingen horen wat forten en batterijen zijn en hoeveel er op Curaçao staan. Ze maken kennis met de bekendste forten van Curaçao.

Les 2. De Spanjaarden komen!

De leerlingen leren over de verovering van Curaçao door de Hollanders in 1634 en hoe de Spaanse spionnen het eiland probeerden terug te winnen. Hierbij horen de leerlingen over het eerste Waterfort en over Fort Amsterdam.

Les 3. Curaçaos eerste fort en landkaart

In dit vervolg van les 2 horen de leerlingen over de Spaanse spionage bij het eerste Hollandse fort dat op Curaçao is gebouwd: het Retranchement aan het Schottegat. Ze maken kennis met de oudste landkaarten van het eiland.

Eventueel: Excursie naar Fort Amsterdam en het Waterfort

De lessenserie kan eventueel worden afgerond met een excursie naar een of beide forten.

De algemene leerdoelen van deze lesbrief

Aan het eind van de lessenserie weten de leerlingen:

1. Hoeveel forten en batterijen er op Curaçao zijn gebouwd.
2. Hoe de forten werden gebruikt.
3. Hoe de Hollanders in 1634 Curaçao op de Spanjaarden hebben veroverd.
4. Hoe de eerste forten van Curaçao gebouwd waren.
5. Hoe de oudste landkaarten van Curaçao eruit zagen.

Vorbereiding van deze lesbrief

In de algemene handleiding van deze lessenserie leest u hoe u deze digitale lesbrief in de klas het beste kunt gebruiken.

Het is belangrijk deze algemene handleiding goed door te nemen, zodat u weet:

- . dat u de lesstof met eigen woorden gaat vertellen.
- . hoe u de digitale lesbrief via digibord of computers in de klas gebruikt.
- . hoe u de les en de opdrachten optimaal voorbereid.
- . hoe u de les voor de leerlingen zo interactief mogelijk maakt.
- . hoeveel tijd u voor de opdracht(en) kwijt bent.

Les 1. Forten van Curaçao

Behandelen van de lesstof (40 minuten)

Stel een of meer luistervragen, bijvoorbeeld:

- . Welke forten ken je?
- . Hoe werd een fort vroeger gebruikt, denk je?
- . Uit welke periode dateren de forten van Curaçao denk je?

Wat is zie je op deze foto?

Het Riffort vanaf zee gezien.

Riffort. Rif-Fort. Wat is een 'fort' eigenlijk?

Eigen antwoorden van leerlingen. Het antwoord volgt later in de tekst.

Weet jij wat cultureel erfgoed is?

Cultureel erfgoed wordt gevormd door mensen die in de loop van vele eeuwen in een bepaald gebied een eigen manier van leven ontwikkeld hebben wat betreft hun voedselvoorziening, huizenbouw, transport, koken, maar ook voor hun taal, dans en muziek, etc. Ook op Curaçao heeft het cultureel erfgoed in de loop der eeuwen door vele generaties van alle Curaçaonaars zijn eigen unieke vorm gekregen.

Waarom werd de vijand niet aan de noordkust verwacht?

Aan de noordkust van Curaçao is de zee wild door de hoge golven. Daar kan geen schip een baai binnen varen. Hier vind je dan ook geen forten.

Is er een fort op Curaçao dat aan deze omschrijving voldoet?

Fort Amsterdam.

Een kustbatterij die bovenop een steile klip lag, had geen hoge borstwering nodig. Hier vind je meestal alleen een lage muur met een stenen platform voor de kanonnen.

Waarom zou dat zijn, denk je?

Een hoog gelegen batterij wordt beschoten vanaf een schip dat veel lager op zee ligt. Een kanonskogel moet dus in een hoek naar boven toe geschoten worden. Door die hoek bedekt de lage muur een even groot deel van het lichaam als een hoge muur onder bij de baai.

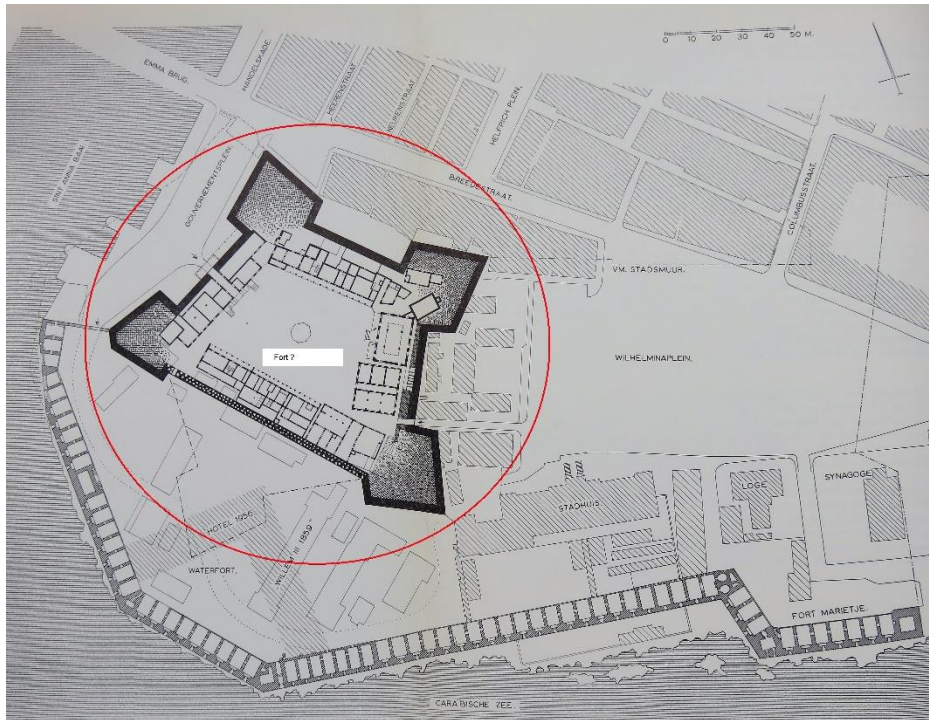
Welke 'forten' kun jij zo noemen? En hoe oud denk je dat deze forten zijn?

Eigen antwoorden van de leerlingen.

Ken je forten!

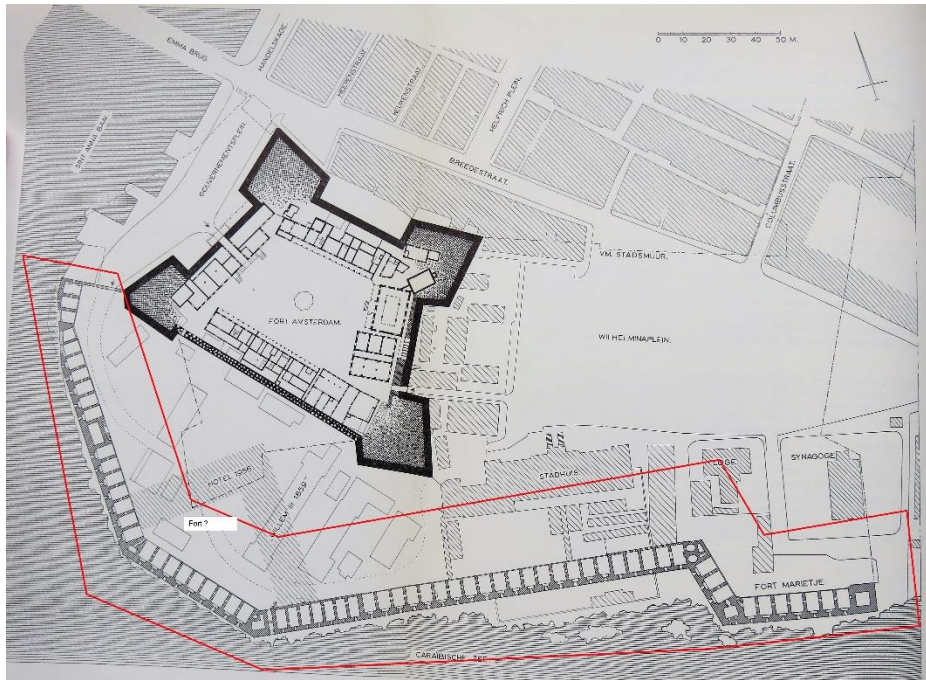
Kiest u zelf uit wat u van deze achtergrondinformatie aan de leerlingen wilt vertellen.

Fort 1: Fort Amsterdam

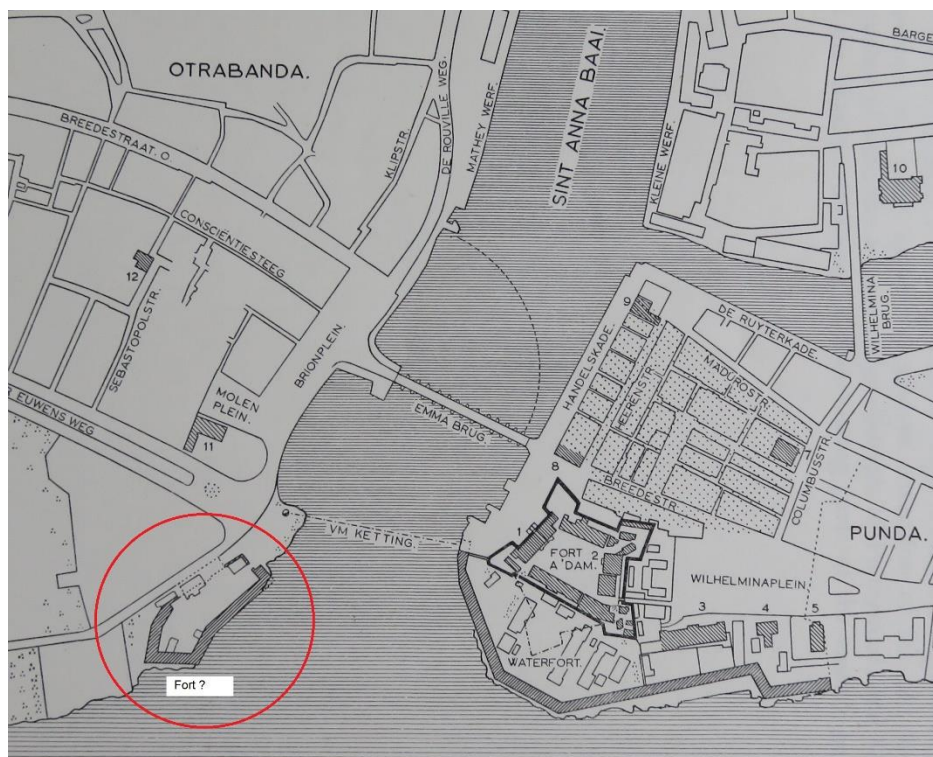
Fort Amsterdam is vandaag nog steeds een gesloten fort met twee poorten. Dit fort vormde de werkelijke bescherming van de stad en haven. Het heeft grote bastions op de vier hoeken waar in totaal 24 kanonnen op stonden, de meeste aan de zee kant. Op de foto zie je de bastions als gele muren op straatniveau. Aan de zee kant was een vijfde bastion gepland (te zien als stippellijn), maar dit is een halfrond bolwerk geworden. Dit bolwerk is nu verdwenen zodat er 4 bastions overbleven. De bouw startte in 1635. Sindsdien heeft het fort vele verbouwingen ondergaan maar wel dezelfde vorm behouden. Binnen in het fort zijn in de loop der jaren verschillende bouwwerken bijgebouwd, van soldatenbarakken tot een kerk. De naam van het fort is ontleend aan de Kamer van Amsterdam (die het grotendeels voor het zeggen had in het bestuur van de WIC), en dus niet aan de naam van de stad in Nederland.

Fort 2: Het Waterfort

Het Waterfort ligt aan zee bij de ingang naar de Sint Annabaai. Fort Amsterdam ligt hier direct achter. Op deze plek hebben vroeger al drie andere Waterforten gelegen. Dit vierde Waterfort heeft van 1830 tot 1955 een militaire functie gehad. In de Tweede Wereldoorlog stond hier een luchtafweergeschut. Daarna is er een hotel (geel met oranje op de foto) op het binnenterrein van het Waterfort gebouwd. Het oudste Waterfort was een gesloten fortje met borstweringen en 100 meter lange aarden wallen van het fort langs de kust. De bouw werd binnen een week na de verovering door de Hollanders gestart en was binnen een maand af (1634). Het huidige, vierde Waterfort is aan de oostzijde opengelaten, hoewel dat niet zo gepland was. Want de bedoeling was dat hier een muur naar het noorden zou lopen tot het Waaigat. De hoek in de huidige muur aan de oostzijde was de aanzet van een bastion. Dit bastion en de geplande muur zie je op de plattegrond als een stippellijn aangegeven. De westzijde aan de baai had vroeger een muur tot Fort Amsterdam met een poort erin.

Fort 3: Het Riffort

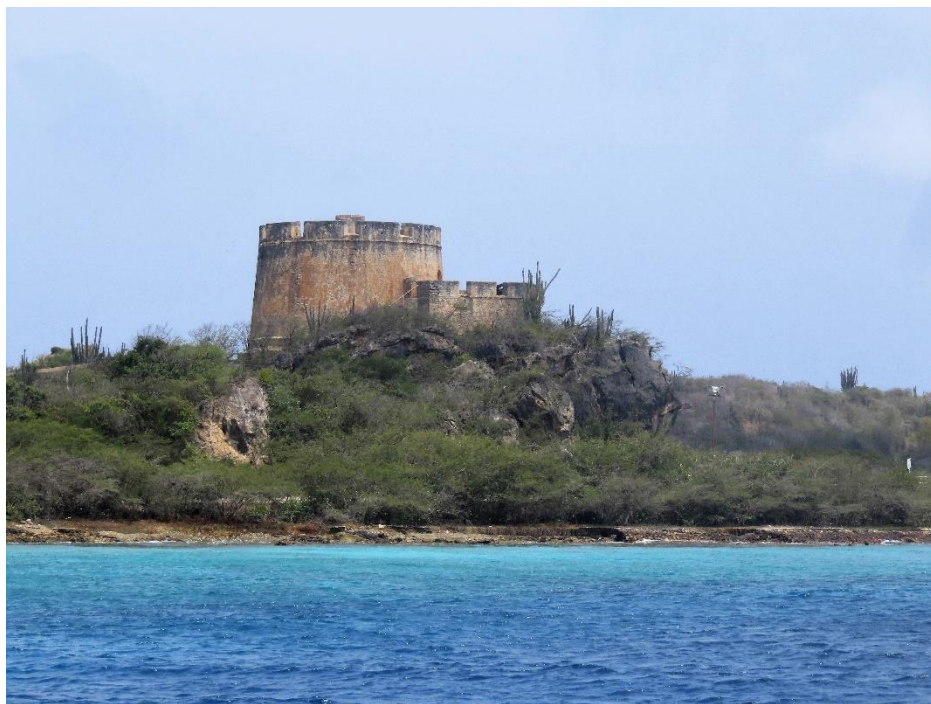

Het Riffort is de oude muur die je op de foto ziet. De daken en gebouwen erboven zijn recent bijgebouwd. Het Riffort was een gesloten fort met twee poorten. De noordelijke muur grenste vroeger aan het Rifwater. Dat water is intussen geplemt en de noordelijke muur is vroeg in de 20e eeuw afgebroken. Vroeger bevonden zich ook gebouwen voor officieren en voorraden binnen in het fort. Het huidige Riffort was tegelijk gebouwd met het laatste (vierde) Waterfort aan de overkant van de Sint Annabaai (rond 1828). Het had 56 kanonnen hoog op het fort staan en nog een aantal kleinere kanonnen beneden.

Sinds 1635 lag er altijd een zware ketting opgerold klaar bij het Riffort. Deze kon in 12 minuten tijd over de ingang van de baai naar het Waterfort worden getrokken, zodat een vijandig schip niet binnen kon varen. Deze ketting is op de plattegrond als een stippellijn over de Sint Annabaai te zien.

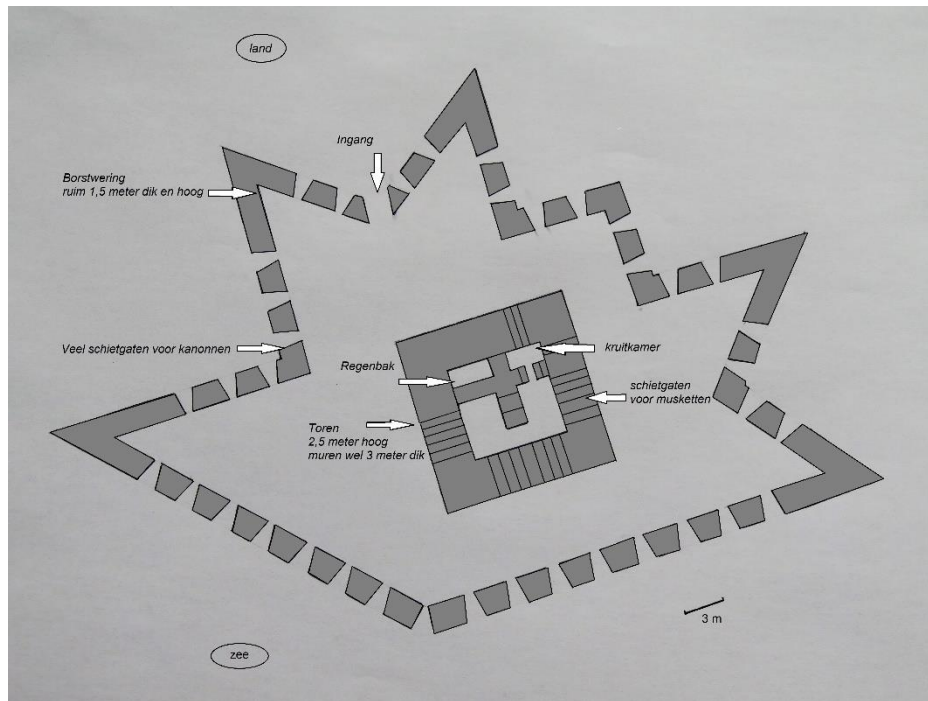

Fort 4: Fort Beekenburg

De bouw van **Fort Beekenburg** duurde van 1703 tot rond 1750. Het fort heeft een hoge, ronde toren waar 10 kanonnen bovenop konden staan. Aan de basis van de toren stonden ook nog eens 5 kanonnen. Het fort ligt op een landtong in de diepe Caracasbaai, waar schepen gemakkelijk voor anker zouden kunnen gaan. Het fort is nooit veroverd.

Fort 5: Fort Sint Michiel

Het fort op de foto is het hoofdfort van **Sint Michiel (Boka Sami)**, ook wel **het Benedenfort** genoemd. Dit fort is na de rooftocht van Cassard in 1713 ontworpen, samen met de forten aan de Piscaderabaai en Santa Cruz. (NB: de Fransman Cassard veroverde Curaçao en verliet het eiland pas na de betaling van een enorm bedrag aan losgeld). Het Benedenfort zou pas rond 1758 voltooid worden en dienst doen tot 1816. Het is een stervormig, gesloten fort met een vierkante toren in het midden. Zo kon niet alleen de vijand op zee beschoten worden, maar ook de vijand die het fort via het achterland naderde. Dit werd later als geldverkwisting gezien, want een open batterij tegen aanvallen vanaf zee zou voldoende zijn geweest, vond men toen weer: de vijand kon niet gemakkelijk aan land komen en kon bovendien met een grote boog om het fort heen lopen. Er was een soldatenkwartier, kruutkamer, regenbak en provisiekamer binnen in de toren. Sint Michielsbaai werd verder verdedigd door een kustbatterij direct aan de baai en door een Bovenfort, op de klip ten westen van de baai.

Opdracht 1. Ontwerp een fort op Curaçao.

a. Leerkracht materialen:

. Afhankelijk van de keuze van de leerlingen voor een tekening of schilderij of maquette:

Papier, kleurpotloden of verf met kwasten en een potje water.

Maquette: schaar, lijm, papier, karton, papier-maché (= krantensnippers in behanglijm), verf, kwasten, enzovoort.

b. Leerlingen:

Maquette: Neem dozen mee om het fort en de ondergrond van te maken.

c. Instructie:

. Leerlingen mogen naar keuze alleen of in groepjes werken.

. Eerst wordt de plattegrond van het fort gemaakt, dan de opbouw.

. Ze kunnen de foto's van bestaande forten gebruiken als voorbeeld, of helemaal naar eigen fantasie te werk gaan.

Les 2. De Spanjaarden komen!

Deze les gaat over waargebeurde spionageactiviteiten die de Spanjaarden ondernamen om Curaçao terug te kunnen veroveren op de WIC. De verslagen van de Spaanse spionnen bevinden zich in het *Archivo General de Indias* (in Sevilla, Spanje). Irene Wright heeft daar in 1934 een boek over geschreven: *'Nederlandsche zeevaarders op de eilanden in de Caraïbische zee'*.

Het verhaal van Ignacio en de Spaanse spionnen en hun route en activiteiten van dit verhaal zijn verzonnen.

Behandelen van de lesstof (40 minuten)

Stel een of meer luistervragen, bijvoorbeeld:

- . Hoe denk je dat de Spanjaarden de Hollanders bespioneerd hebben?
- . Welke informatie zal waardevol zijn geweest voor de Spanjaarden?

Deze les bestaat uit een (voor)leesverhaal en wordt afgesloten met een serie kaders/weetjes.

(Voor)leesverhaal (30 minuten)

. Het verhaal kan door de leerkracht worden voorgelezen. Ook kan het verhaal met de klas samen vanaf een digibord of computer(s) gelezen worden.

Weet jij welke baai en welk groot binnenwater hiermee bedoeld worden?

De Sint Annabaai en het Schottegat. Maar die namen bestonden toen nog niet!

Welke lagune zijn de mannen binnengevaren denk je?

Piscadera baai.

Weetjes en kaders (10 minuten).

Het best kan de leerkracht deze weetjes en kaders op een interactieve manier behandelen. De tekst wordt daarbij niet verteld, maar d.m.v. vragen behandeld, bijvoorbeeld:

Vraag bij het kader “De WIC verovert Curaçao”:

. Weten jullie met hoeveel schepen en bemanning de WIC Curaçao op de Spanjaarden heeft veroverd? (De leerkracht geeft het antwoord met informatie uit het kader).

Deze les heeft geen opdracht.

Achtergrondinformatie over de verovering van Curaçao door de WIC in 1634.

Bij de verovering van Curaçao is het maar één keer tot gevechten gekomen. Op 4 augustus 1634 werden 25 Hollanders bij Santa Barbara aangevallen door 70 indianen. De indianen waren daartoe gedwongen door de Spanjaarden. Die hadden de indianen stomdronken gevoerd en daarna met stokken opgejaagd om te vechten. Er vielen 4 doden en 5 gewonden. De Hollanders brandden ook het indiaanse dorp San Juan plat (in: Van Meeteren 1951, 27).

Les 3. Eerste fort en landkaart van Curaçao

Ook deze les gaat over waargebeurde spionageactiviteiten die de Spanjaarden ondernamen om Curaçao terug te kunnen veroveren op de WIC. De verslagen van de Spaanse spionnen bevinden zich in het *Archivo General de Indias* (in Sevilla, Spanje). Irene Wright heeft daar in 1934 een boek over geschreven: *'Nederlandsche zeevaarders op de eilanden in de Caraïbische zee'*.

Het verhaal van Ignacio en de Spaanse spionnen en hun route en activiteiten van dit verhaal zijn verzonnen.

Behandelen van de lesstof (40 minuten)

Stel een of meer luistervragen, bijvoorbeeld:

- . Waar denk je dat het allereerste fort van Curaçao heeft gelegen?
- . Hoe zullen de Spaanse spionnen zich ongezien over het eiland hebben verplaatst?

Deze les bestaat uit een (voor)leesverhaal en wordt afgesloten met een serie kaders/weetjes.

(Voor)leesverhaal (30 minuten)

. Het verhaal kan door de leerkracht worden voorgelezen. Ook kan het verhaal met de klas samen vanaf een digibord of computer(s) gelezen worden.

Hoe groot zou het fort in de telling van Ignacio zijn? En in de telling van Felipe?

Volgens Ignacio meet elke zijde van het fort 40 meter en volgens Felipe 80 meter. Dit zijn de minimale en maximale schattingen die historisch onderzoek nu geeft.

Weetjes en kaders (10 minuten).

Het best kan de leerkracht deze weetjes en kaders op een interactieve manier behandelen. De tekst wordt daarbij niet verteld, maar d.m.v. vragen behandeld.

Opdracht 1. Teken de spionagekaart van Curaçao, het eerste Waterfort en het Fort bij de vijgenbomen uit 1634.

a. Leerkracht materialen

- . Tekenpapier, potlood en gum, kleurpotloden.
- . Eventueel een prijsje voor de teams van topspionnen.

b. Leerlingen:

Hoeven niets mee te nemen.

c. Instructie

- . Elke opdracht wordt door 2 teams van 2 leerlingen gemaakt, 4 leerlingen in totaal dus. Binnen een team van 2 leerlingen mag overlegd worden.
- . De 2 kaarttekenaars zitten met de rug naar de 2 spionnen toe, zodat ze elkaar niet kunnen beïnvloeden.
- . De 2 spionnen moeten Curaçao, het eerste Waterfort en het Fort van de vijgenbomen dus zó goed omschrijven, dat iemand die nooit op Curaçao is geweest, hun verhaal kan uittekenen!

Les 4. Excursie naar het Waterfort en Fort Amsterdam

Organiseer zelf vervoer van de leerlingen naar de forten. De omgeving van de forten is vrij toegankelijk, de gebouwen zelf niet.

Deel uw ervaringen met de lesbrieven

Er is zorgvuldig gehandeld met het auteursrecht van gebruikte afbeeldingen en opnames en met de bronvermelding. Mocht u hierover vragen hebben, neemt u dan contact met ons op. Graag horen wij uw ervaringen met deze lesbrieven. U kunt feedback geven via wmheriteduc@gmail.com.

© WM Heritage Education (2018)

Opdracht 1. Jullie doen bij de forten onderzoek!

a. Leerkracht materialen:

- . Papier op een schrijfplankje of een schriftje zodat het papier niet snel wegwaait.
- . Pen of potlood, gum.
- . Een paar camera's voor foto's.

b. Leerlingen:

- . Tas met drinken en een hapje.
- . Bescherming tegen de zon.

c. Instructie:

- . Neem voldoende begeleiders mee om groepjes van ongeveer 6 leerlingen te maken.
- . Verken eerst het de hele klas samen het Waterfort en Fort Amsterdam.
- . Vraag wat ze nu herkennen dankzij de informatie uit de lessen.
- . Splits dan de leerlingen op in kleine groepjes die elk een eigen locatie opzoeken.
- . Voer de opdrachten individueel, in tweetal of samen uit.